

Spor etter fisk, datamaskiner, ord og tid

Thomas Hylland Eriksen

I et par-tre år har jeg skrevet en månedlig spalte i *Magasinet*, Dagbladets lørdagsbilag. Tanken bak spalten er at samfunnsvitere skal bruke sine fagkunnskaper på andre måter enn de er vant til. Ideen er ... glimrende. Sjangeren er mini-essayet. Maksimumslengde er 5000 tegn. Det er vanskeligere å skrive kort enn langt, og jeg bruker nesten alltid like lang tid på å stryke som på å skrive. Her er noen spor. Jeg husker ikke nøyaktig når de stod på trykk, og derfor er listen alfabetisk og ikke kronologisk. Mer kommer når jeg får ryddet i harddiskene mine.

Oktober 2007
THE

Frihetens pris

Det er ren science fiction. I en by omgitt av et øde, forblåst landskap ligger et stort hus, og i det huset er det et bibliotek, og bak biblioteket ligger kammerorkesterets øvingsrom.

Det er ikke alle forunt å føle seg som skuespillere i en Mad Max-film. Jeg tilhører de heldige. Jeg har reist på et støyende motorkjøretøy, med stanken av diesel i neseborene, gjennom et veiløst, forrevent landskap med skjulte farer og barske vinder. Etter timers kjøring svingte vår forhutlede lille karavane over en bro og inn i en by med intakte bygninger og monumenter, men uten et eneste menneske. Vi stanset i sirkelformasjon for å unngå bakholdsangrep, løftet våre sotgrå visirer og vagget klønete ned fra kjøretøyene i våre klumpete romdrakter.

Nesten alle dører var åpne. Utenfor et postkontor som så flunkende nytt ut, hang en ensom, rød postkasse med påskrift om leveringstiden for A-post. En del vinduer i arbeidernes boligblokker var ødelagt. Inne var det mørkt. På torget tronet en dyster byste på en høy sokkel av massiv betong.

Noen av bygningene bar preg av å ha vært brukt til felles aktiviteter. De var større enn de andre, og når man vaksomt åpnet døren, ble man møtt av dagslys filtrert gjennom store, skitne vinduer. Disse husene hadde luftige inngangspartier med diplomer og bilder på

veggene, vaktbur og resepsjonsområder. Ett av dem inneholdt et stort, tomt svømmebasseng. Et annet sted var det en gymsal, og i annen etasje et bibliotek av respektabel størrelse. Bøkene var i perfekt stand. Vi bladde i noen av dem, klarte å tyde noen titler og forfatternavn. Vi forstod ingen ting av innholdet, men skjønnte såpass som at dette biblioteket holdt høyt nivå.

Stedet var den nedlagte russiske gruvebyen Pyramiden, en drøy tur med snøscooter fra Longyearbyen. Vi var med som styremedlemmer i en stiftelse som driver med økoturisme blant annet på Svalbard. Det er mye vær og enda mer natur på Svalbard, men ingen isfjell eller frosne fjorder kunne overgå opplevelsen av å vandre gjennom et perfekt bevart, forlatt bysamfunn fra en fjern fortid.

Russerne er de eneste, bortsett fra de norske, som i alle år har klort seg fast med fangst og gruvedrift på Svalbard. Gruven i Pyramiden var i drift til 1998, og da var den fremdeles en nyanlagt by med pene gater og omplantet gress fra Sibir. Men Russland er fattigere og mindre velorganisert enn Sovjetunionen var, og hadde ikke lenger kapasitet til å drive stedet, selv om det nettopp var funnet olje i området. Da de fikk beskjeden, pakket arbeiderne sammen og satte seg på første fly.

Pyramiden gir inntrykk av at innbyggerne er blitt utslettet av en kosmisk stråle som har fjernet alle mennesker og bevart alt annet. I gymsalen ligger innebandykøller i en krok, noen baller og et par håndklær på en benk i garderoben. Fotografier av unge menn som har vunnet interne idrettskonkurranser henger i trappene. Og så kommer man til biblioteket, som ingen har brydd seg om å tømme. Utvalget av litteratur, Dostojevskij og Hamsun, får en uvegerlig til å tenke hva de ville ha kunnet tilby på biblioteket i et lignende gruvesamfunn i Alaska, bebodd av arbeidere fra USA?

Innerst i en korridor bak biblioteket hadde musikerne sine øvingsrom. Ett av dem ble åpenbart brukt av et kammerorkester. På gulvet lå noen slitne partiturer, et par instrumenter og notestativer. Det var altså her de av gruvearbeiderne som spilte kammermusikk i fritiden, gikk for å øve. Igjen tenker man: Hva ville de hatt i et

tilsvarende gruvesamfunn i den frie verden, for eksempel Alaska? Tja. Kanskje en burgerbar og en kino. Det krever ganske mye langsom tid å lære seg å spille og høre klassisk musikk, men kanskje vår effektive tid har botemidler mot dette problemet også? Odd Børretzen fabulerte en gang om et japansk orkester som visstnok hadde fått ned spilletiden på Beethovens niende til fire minutter og enogtyve sekunder.

I dette politisk ufrie samfunnet på 78 grader nord fantes det altså gruvearbeidere med overskudd til å spille klassisk musikk i fritiden. Og nei, det var neppe noen som tvang dem. Tro om ikke tapet av dybde vi ofte merker i vår egen kultur, har noe å gjøre med frihet? For noen år siden var det en nobelprisvinner i kjemi som påstod, under nobelforedraget sitt, at det største miljøproblemet i vår tid var forurensningen av hjerner. Det var kanskje hjernedødt sludder han hadde i tankene, men det kan også tenkes at han siktet til de manglende mulighetene til fordypelse i det kakofoniske mediesamfunnet.

Det ligger en stor ironi i at frihetens pris kan være passivitet. I en av fjorårets utgaver av Donald Duck & Co. blir den geniale oppfinneren Petter Smart overtalt til å lage en tv-serie for barn, hvor han viser hvordan man kan finne opp. Etter en stund møter han noen av sine små beundrere, og så spør han dem: Nå, barn, hva har dere funnet opp? De svarer: Vi? *Vi* har ikke funnet opp noe. Vi bare ser på *deg*, vi.

Innrøm i det minste at det er et tankekors at bestemte typer ufrihet gir beskyttelse mot støy og avbrytelser. Spørsmålet vi må finne et svar på i vår tid, er hvordan vi kan beskytte oss uten å gi avkall på friheten. Jeg har ikke noe svar, men av og til er det ålreit å nøye seg med å være i nærheten av spørsmålet. Særlig når man vet at man slipper å bo i Pyramiden.